

Giải pháp phát triển sử dụng séc cá nhân trong hoạt động thanh toán tại Việt Nam

PGS. TS. TRẦN HOÀNG NGÂN & PHAN CHUNG THUỶ

Trong nhiều năm qua, để hướng đến một nền kinh tế phi tiền mặt trong tương lai, Chính phủ đã có nhiều nỗ lực để cải thiện các phương thức thanh toán thông qua việc ban hành các sắc lệnh có liên quan đến thanh toán không dùng tiền mặt như Nghị định số 91/CP ngày 25.11.1993, Nghị định về quy chế phát hành và sử dụng séc do Chính phủ ban hành vào tháng 5 năm 1996 và gần đây nhất là Nghị định số 159/2003/NĐ-CP về Cung ứng và sử dụng Séc đã ban hành ngày 10.12.2003 và được áp dụng từ ngày 1.4.2004.

Trên cơ sở của Nghị định 159/2003/CP-NĐ, Ngân hàng Nhà nước VN đã ban hành Thông tư số 05/2004/TT-NHNN ngày 15.9.2004 được ký bởi Thống đốc Ngân hàng Nhà nước VN hướng dẫn thực hiện việc cung ứng và sử dụng séc trong

thanh toán. Động thái này của Ngân hàng Nhà nước đã có tác động trong việc khuyến khích khách hàng, đặc biệt là khách hàng cá nhân sử dụng séc thay cho thu chi tiền mặt, nhằm tạo tiện lợi và an toàn trong thanh toán, đồng thời giảm chi phí giao dịch.

Theo Thông tư số 05/2004/TT-NHNN, người được sử dụng séc là người có tài khoản tại ngân hàng, có khoản tiền trong tài khoản có thể chi trả toàn bộ số tiền ghi trên séc khi ký phát cho người thụ hưởng. Người ký phát séc có thể là cá nhân hoặc tổ chức. Nếu cá nhân có tài khoản tại ngân hàng ký phát séc để thanh toán hàng hoá dịch vụ thì được gọi là séc cá nhân.

Thuận tiện và dễ dàng hơn

Rõ ràng là việc phát hành séc cá nhân hiện nay đã trở nên tương đối thuận tiện và dễ dàng hơn. Mọi

cá nhân khi muốn nhận một quyển séc trắng từ ngân hàng dùng cho việc thanh toán chỉ cần có tài khoản tại ngân hàng và yêu cầu ngân hàng cung ứng séc trắng cho mình là được và mỗi lần thanh toán bao nhiêu thì ghi số tiền tương ứng lên séc. Tuy nhiên, các tờ séc cá nhân muốn lưu thông dễ dàng cần được bảo chi. Để đảm bảo khả năng thanh toán cho tờ séc khi xuất trình, người thực hiện thanh toán phải lưu ký số tiền của tờ séc được bảo chi của người ký phát vào một tài khoản riêng hoặc phong toả số tiền đó trên tài khoản (khoá số dư trên tài khoản) của người ký phát tính từ thời điểm thực hiện việc bảo chi cho đến hết thời hạn xuất trình. Sử dụng séc bảo chi là sự đảm bảo khả năng thanh toán chắc chắn cho tờ séc, qua đó bảo vệ lợi ích của người thụ hưởng tờ séc (thủ tục bảo chi xem chương năm trong Thông tư 05/2004/TT-NHNN ngày

15.9.2004).

Hơn nữa, sự thuận tiện và lợi ích của người thụ hưởng cũng đã được nâng cao thể hiện qua việc tờ séc có giá trị sẽ được thanh toán ngay khi người thụ hưởng nộp vào ngân hàng trong thời hạn xuất trình theo quy định (30 ngày kể từ ngày phát hành séc) và có thể chuyển nhượng cho người khác. Nếu quá thời gian xuất trình (30 ngày) nhưng chưa quá 6 tháng, vẫn có thể thanh toán được.

Về địa điểm thanh toán, người thụ hưởng không phải chỉ được thanh toán tại đúng ngân hàng cung ứng tờ séc hoặc chi nhánh khác của đúng ngân hàng đó trên cùng địa bàn mà người thụ hưởng có thể được thanh toán tại tất cả các ngân hàng trên phạm vi toàn quốc thông qua mạng thanh toán điện tử liên ngân hàng của Ngân hàng Nhà nước. (Hầu hết các ngân hàng hiện nay đều tham gia hệ thống thanh toán bù trừ Séc).

Phải nói rằng, Thông tư 05 (hướng dẫn thi hành nội dung nghị định 159/CP-NĐ) đã có nhiều quy định mới, tạo nhiều điều kiện thuận lợi hơn cho người thụ hưởng séc cũng như là bảo vệ tốt lợi ích của người thụ hưởng séc - người cung ứng hàng hoá, dịch vụ.

Việc bảo vệ tốt lợi ích của người thụ hưởng séc chính là điều kiện để đẩy mạnh sự lưu hành, phổ biến của séc cá nhân. Do đó, Ngân hàng Nhà nước đã có những quy định khá nghiêm khắc về xử lý vi phạm trong trường hợp người sử dụng séc cá nhân phát hành séc có giá trị lớn hơn số dư trên tài khoản.

Theo Thông tư 05, việc xử lý vi phạm đối với người ký phát séc vượt quá khả năng thanh toán, được chia ra làm hai lỗi: vô tình và cố ý. Nếu vô tình thì người ký phát phải khắc phục bằng cách trả tiền trong vòng 5 ngày.

Vi phạm vô tình lần hai có thể bị tạm đình chỉ phát hành séc vĩnh viễn và thông tin này sẽ được thông báo về Trung tâm thông tin tín dụng của Ngân hàng Nhà nước.

Đặc biệt, chỉ một lần cố tình vi phạm thì người ký phát sẽ bị đình chỉ vĩnh viễn quyền ký phát séc và phải nộp ngay toàn bộ séc trắng đã được

cung ứng. Nếu người ký phát vẫn không tuân thủ, sẽ bị phong tỏa tài khoản, bị thông báo với cơ quan chủ quản, và cơ quan công an phối hợp giải quyết.

Ngoài ra, hành vi gây trầm trọng việc trả séc sẽ bị phạt với lãi suất phạt chậm trả séc bằng 200% lãi suất cơ bản do Ngân hàng Nhà nước công bố. Số tiền phạt chậm trả được trả cho người thụ hưởng tờ séc.

Mặc dù chưa đặt vấn đề truy tố trách nhiệm hình sự, nhưng những quy định này có thể coi là bước đi mạnh dạn nhằm đẩy mạnh việc sử dụng séc trong thanh toán ở nước ta.

Có thể nói rằng, những quy định về phát hành, sử dụng séc trong các văn bản của Chính phủ, cụ thể Nghị định 159/NĐ-CP, đã có nhiều điểm mới trong việc bảo vệ lợi ích người thụ hưởng cũng như tạo sự thuận tiện trong sử dụng séc, đồng thời, phù hợp hơn với thông lệ quốc tế cũng như những quy định pháp luật của các nước tiến tiến mà việc sử dụng séc cá nhân trong thanh toán hàng hoá, dịch vụ đã trở nên phổ biến.

Chưa được phổ biến

Dù vậy, tình hình sử dụng séc nói chung và séc cá nhân hiện nay không có nhiều dấu hiệu khả quan. Giá trị thanh toán bằng séc mới chỉ chiếm dưới 2% tổng giá trị thanh toán. Số món thanh toán qua các ngân hàng chưa nhiều, chủ yếu là séc của các tổ chức, doanh nghiệp dùng trong thanh toán hàng hoá, dịch vụ hay chuyển tiền giữa các đơn vị. Còn séc cá nhân thì ít được sử dụng trong thanh toán hàng hoá dịch vụ mà chủ yếu dùng trong các giao dịch phi hàng hoá như cho, biếu, tặng. Tuy bối cảnh hiện nay cho thấy cơ hội cho sử dụng séc cá nhân là rất lớn vì trong thời gian vừa qua, số lượng tài khoản cá nhân đã tăng lên đáng kể trên 400.000 tài khoản (tính đến thời điểm hiện nay). Nhưng xuất phát điểm của sự tăng trưởng nhanh chóng của tài khoản cá nhân chính là từ sự phát triển mạnh mẽ của thẻ, đặc biệt là thẻ ATM - thẻ rút tiền mặt chứ không phải xuất phát từ nhu cầu sử dụng phương tiện thanh toán hiện đại thay cho tiền

mặt. Cho nên, đó có phải là cơ hội cho thẻ hay không thì chúng ta còn có nhiều vấn đề cần phải xem xét. Có thể sự không phổ biến của sử dụng séc cá nhân là xuất phát từ chính bản thân séc, từ vấn đề khó khăn mà người sử dụng séc gặp phải trên thực tế.

Thật vậy, theo một số đối tượng thường xuyên sử dụng séc, ngoài việc người thụ hưởng séc phải thêm một công đoạn đến tổ chức phát hành (chủ yếu là ngân hàng), nơi người ký phát mở tài khoản để nhận tiền thanh toán tương ứng với lượng hàng hoá dịch vụ đã cung cấp, trong không ít trường hợp, người thụ hưởng séc vẫn không lấy được tiền do séc không đủ khả năng thanh toán, mà nguyên nhân chủ yếu do tài khoản của người ký séc mở tại ngân hàng không đủ số dư để thanh toán cho séc đã phát hành và ngân hàng cấp séc trắng không có trách nhiệm liên đới gì cả.

Ngoài ra, việc xử phạt những người ký phát vi phạm (phát hành séc vượt quá số dư) của các ngân hàng hiện nay vẫn chưa thật sự khách quan và nghiêm khắc. Điều này xuất phát từ khái niệm "vô tình" hay "cố ý". Những vi phạm được đánh giá là vô tình đối với khách hàng của ngân hàng - người ký phát séc - có thể lặp lại nhiều lần khi khách hàng của ngân hàng biện minh những lý do hợp lý như: do chậm người thụ hưởng không đến thanh toán séc đúng hạn hay do họ chưa nhận tiền thanh toán của khách hàng mà số dư này sẽ được sử dụng thanh toán cho séc đã ký phát... Do đó, ngân hàng có thể châm chước bỏ qua vì người ký phát là khách hàng của chính ngân hàng, ngân hàng thường bảo vệ lợi ích cho khách hàng của mình hơn là bảo vệ lợi ích cho người thụ hưởng - có thể không phải là khách hàng của ngân hàng. Vì thế, ngân hàng cần phải xử lý phải xử lý nghiêm khắc hơn đối với khách hàng vi phạm.

Mặt khác, nếu ngân hàng xử lý nghiêm túc là thu hồi séc hoặc đình chỉ quyền phát hành séc vĩnh viễn của người ký phát vi phạm thì ngân hàng vẫn không thể giải quyết

những thiệt hại phát sinh cho người thụ hưởng do điều này không thuộc trách nhiệm, chức năng của ngân hàng cũng như không có quy định cụ thể trong các văn bản pháp luật.

Từ thực tế đó, làm cho người cung cấp hàng hoá dịch vụ không tin tưởng vào người sử dụng séc cá nhân và khả năng thanh toán của séc cũng như tâm lý sợ nhận séc giả (do họ không được cung cấp những kiến thức cần thiết để phân biệt séc giả, séc thật). Thêm vào đó là thói quen thích dùng tiền mặt trong thanh toán của đa số người dân VN.

Nhìn chung, nguyên nhân quan trọng nhất của sự không phổ biến séc cá nhân là từ sự không tin tưởng của người cung cấp hàng hoá đối với người sử dụng séc cá nhân. Mà điều này lại xuất phát từ sự dễ dàng trong những quy định về khâu phát hành séc cá nhân. Trên thực tế, khi khách hàng có nhu cầu sử dụng séc cá nhân hiện nay chỉ cần điền đầy đủ thông tin vào phiếu đề nghị mở tài khoản của ngân hàng, xuất trình chứng minh thư và kết hợp với có sổ dư tối thiểu là đã có thể mua séc trắng từ ngân hàng. Chính quy định này có tác dụng trong việc khuyến khích người dân sử dụng séc nhưng lại làm giảm sự tin tưởng của người cung cấp hàng hoá đối với tờ séc nhận được.

Đề nghị

Vì thế, để séc cá nhân trở nên đáng tin cậy hơn, chúng tôi có một số đề nghị sau:

Thứ nhất, thủ tục mở tài khoản đối với những khách hàng sử dụng séc cá nhân trong thanh toán phải nghiêm khắc hơn. Trước khi mở tài khoản cho khách hàng, ngân hàng nên tham khảo ý kiến Trung tâm thông tin tín dụng (CIC-www.creditinfo.org.vn) về năng lực tài chính và uy tín của khách hàng. Ngân hàng cũng có thể yêu cầu một số giấy tờ cá nhân khác có hình và chữ ký của khách hàng như: passport, lý lịch, hộ khẩu...Sau khi kiểm tra, ngân hàng sẽ cho khách hàng điền vào mẫu quy định, lý lịch khách hàng (phải có nhiều thông tin chi tiết) và ngân hàng cần có thời gian thẩm định thông tin khách hàng

cung cấp. Khi mở tài khoản cho khách hàng cần chụp ảnh khách hàng nhiều tấm và lưu lại tại ngân hàng. Việc làm này là rất cần thiết và nên được áp dụng phổ biến ở tất cả các ngân hàng VN, khi có chuyện hữu sự cơ quan điều tra có đầy đủ thông tin tham khảo và tự đó giúp khách hàng có ý thức trong việc phát hành séc, người thụ hưởng an tâm và dễ chấp nhận séc chuyển khoản.

Thứ hai, ngân hàng khuyến khích những khách hàng của mình sử dụng séc cá nhân trong thanh toán. Cụ thể, ngân hàng hỗ trợ những khách hàng sử dụng séc cá nhân để chuyển tiền cho những khách hàng khác có tài khoản tại ngân hàng mình thông qua giảm phí thanh toán, ưu tiên về thời gian... hoặc khuyến khích khách hàng sử dụng séc cá nhân (chuyển qua đường bưu điện) để thanh toán tiền điện, nước, điện thoại... thay cho việc đến ngân hàng để thanh toán như hiện nay.

Thứ ba, ngân hàng cần chú ý đến việc xây dựng thương hiệu cho séc của ngân hàng phát hành. Thẻ hiện ở mức độ tin cậy của khách hàng sử dụng séc cũng như uy tín trong thanh toán của những tờ séc cá nhân do ngân hàng cung cấp cho khách hàng của mình.

Ngoài ra, việc tạo thương hiệu còn ở hình thức của tờ séc. Ngân hàng nên cải tiến mẫu mã, in logo trên những tờ séc trắng của mình hiện nay sao cho có hình thức đẹp như những tiền giấy thật và người khác không thể làm giả được.

Thứ tư, ngân hàng phải chịu trách nhiệm hơn nữa đối với séc trắng đã cung cấp cho khách hàng của mình sử dụng thay thế cho tiền mặt trong thanh toán. Đó sẽ là điều kiện cho séc cá nhân được lưu hành dễ dàng và ngân hàng có thể thuyết phục người có tiền, sử dụng séc cá nhân thay cho thu chi tiền mặt. Qua đó, giúp ngân hàng có thể huy động nhiều hơn nữa nguồn tiền nhàn rỗi, giá rẻ từ dân cư.

Tuy hiện nay, ngân hàng đã có sự quản lý nhất định là lưu giữ số seri séc trắng tương ứng với tư liệu về khách hàng mua số seri séc đó nhưng điều này vẫn không đảm bảo sự an

toàn cho mỗi tờ séc mà khách hàng của ngân hàng ký phát. Do đó, để an toàn hơn, ngân hàng nên xem sổ dư tài khoản cũng như tính thường xuyên của sổ dư trong tài khoản của khách hàng trước khi bán séc trắng cho khách hàng. Đồng thời, nhắc nhở khách hàng của mình về những quy định trong việc sử dụng séc. (đặt biệt là việc xử lý nghiêm khắc của ngân hàng, của pháp luật nếu khách hàng phát hành séc quá số dư hay lợi dụng séc để lừa đảo người khác).

Thứ năm, đối với những tờ séc có giá trị nhỏ (dưới 500.000 đồng chẳng hạn) ngân hàng nên thanh toán cho người thụ hưởng ngay cả khi không có tiền trong tài khoản của người ký phát. Có thể thanh toán lần đầu (không cần đợi trong 5 ngày), sau đó ra phạt cảnh cáo bằng văn bản và ngân hàng cũng có thể quy định mức phạt cụ thể. Bởi trên tờ séc có tên ngân hàng phát hành séc trắng và đó cũng là thể hiện việc bảo vệ thương hiệu của mình. Séc của ngân hàng được xã hội thừa nhận, người dân sẽ đến mở tài khoản và sử dụng séc nhiều hơn, ngân hàng hiệu quả hơn, lợi nhuận tăng và trích một phần cho những rủi ro người ký séc trốn mất hoặc chết bất ngờ (chiếm tỷ lệ rất nhỏ).

Thứ sáu, Chính phủ nên có những quy định nghiêm khắc hơn, có thể là phạt tiền ở mức rất cao, phạt tù những người cố tình ký phát séc vượt quá số dư nhiều lần.

Những quy định pháp luật này nên được quy định cụ thể trong Luật hối phiếu, lệnh phiếu và séc – đang được soạn thảo và lấy ý kiến công chúng, dự kiến có hiệu lực thi hành từ ngày 1.7.2006.

Hy vọng rằng, với những giải pháp trên đây sẽ được các cơ quan hữu quan xem xét và triển khai sẽ có tác động mạnh mẽ đến sự lưu hành của séc cá nhân trong thanh toán không dùng tiền mặt tại VN ■

Tài liệu tham khảo:

- Website Ngân hàng Nhà nước VN www.sbv.gov.vn
- Các văn bản pháp luật liên quan đến thanh toán tại VN: Nghị định số 159/2003/NĐ-CP, Thông tư số 05/2004/TT-NHNN.